

Maxfuza XIDIROVA,
Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti katta o'qituvchisi
E-mail.m.xidirova@dtpi.uz

TerDU professori., f.f.d P.Bakirov taqrizi asosida

INGLIZ TILIDAGI YOVVOYI SUDRALIB YURUVCHI HAYVONLAR NOMLARINING LINGVISTIK VA STATISTIK TAHLILI

Annotatsiya

Ushbu maqola ingliz tilidagi 379 ta yovvoyi sudralib yuruvchi hayvon nomlaridan iborat korpusni lingvistik va statistik jihatdan tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotning asosiy maqsadi ushbu nomlar to'plamining lingvistik xususiyatlarini, jumladan, strukturaviy tuzilishini, tarkibidagi leksik birliklarning qo'llanish chastotasini, nomlash motivatsiyasini va bosh harflar bo'yicha taqsimlanishini aniqlashdan iborat. Nomlar ularning umumiy kategoriyasiga asoslangan tematik guruhlariga ajratildi. Tahlil natijasida ingliz tilida sudralib yuruvchilarni nomlashda qo'llaniladigan lingvistik strategiyalar, eng mahsuldor leksik modellar va so'zlar aniqlandi. Ma'lumotlar jadvallar va grafikalar yordamida ko'rsatilgan. Tadqiqot ingliz tilidagi zoologik leksikaning, xususan, onomastikaning ushbu qatlamini lingvistik nuqtai nazardan chuqurroq tushunishga hissa qo'shadi.

Kalit so'zlar: Sudralib yuruvchilar, lingvistik tahlil, onomastika, nomlash strategiyasi, leksik struktura, ingliz zoologik korpusi.

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ И СТАТИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ АНГЛИЙСКИХ НАЗВАНИЙ ДИКИХ ПРЕСМЫКАЮЩИХСЯ ЖИВОТНЫХ

Аннотация

Данная статья посвящена лингвистическому и статистическому анализу корпуса, состоящего из 379 английских названий диких пресмыкающихся. Основной целью исследования является выявление лингвистических характеристик данного набора наименований, включая их структурное устройство, частотность использования лексических единиц, мотивацию номинации и распределение по начальным буквам. Названия были классифицированы по тематическим группам на основе их общей категории. В результате анализа были определены лингвистические стратегии, наиболее продуктивные лексические модели и слова, применяемые в английских наименованиях пресмыкающихся. Данные представлены с помощью таблиц и графиков. Исследование вносит вклад в более глубокое понимание зоологической лексики английского языка, в частности ономастики.

Ключевые слова: Пресмыкающиеся, лингвистический анализ, ономастика, стратегия номинации, лексическая структура, зоологический корпус английского языка.

LINGUISTIC AND STATISTICAL ANALYSIS OF NAMES OF WILD REPTILE ANIMALS IN THE ENGLISH LANGUAGE

Annotation

This article is dedicated to the linguistic and statistical analysis of a corpus consisting of 379 English names of wild reptiles. The study's main objective is to identify the linguistic features of this set of names, including structural patterns, frequency of lexical units, naming motivation, and distribution by initial letters. The names were grouped into thematic categories based on their general classification. The analysis revealed the linguistic strategies, the most productive lexical models, and common words used in reptile naming in English. The data are presented through tables and graphs. This research contributes to a deeper understanding of the zoological lexicon in English, particularly within the field of onomastics.

Key words: Reptiles, linguistic analysis, onomastics, naming strategy, lexical structure, English zoological corpus.

Kirish. Har bir nom o'zida ma'lum bir madaniy, kognitiv va lingvistik qadriyatlarini mujassam etadi. Yovvoyi sudralib yuruvchilar nomlari ham bundan mustasno emas. Hayvonot olamiga oid nomlar, zoonimlar, til leksik tizimining ajralmas bo'lagi bo'lib, nafaqat tilshunoslik, balki etnolingvistika, madaniyatshunoslik, biologiya hamda ekologiya fanlari uchun ham dolzarb tadqiqot mavzusidir. Zoonimlar xalqning dunyoqarashi, tabiatga bo'lgan munosabati, tarixiy-madaniy aloqalari va nom berishdagi an'anaviy yondashuvlarini o'zida aks ettiradi. Ularning ingliz tilidagi umumiste'moldagi nomlari ko'pincha ilmiy nomenklaturadan farqli ravishda, jonli tilning tabiiy rivojlanishi natijasida shakllangan bo'lib, o'ziga xos lingvistik qonuniyatlarga bo'ysunadi. Ushbu lingvistik tadqiqot diqqat markazida yovvoyi sudralib yuruvchilar nomlarning o'zi – ularning tili, strukturasi, semantikasi va statistik xususiyatlari turadi. Tadqiqotning maqsadi ingliz tilidagi 379 ta yovvoyi sudralib yuruvchi hayvonlar nomlaridan iborat korpusni lingvistik va statistik metodlar yordamida tahlil qilishdir.

Adabiyotlar tahlili. Hayvon nomlarini lingvistik jihatdan o'rganish onomastikaning bir tarmog'i bo'lgan zoonimika doirasida amalga oshiriladi. Garchi Karl Linneyning "Systema Naturae" asari biologik nomenklaturaga asos solgan bo'lsa-da, u yaratgan binomial tizimning o'zi ham lotin tiliga

asoslangan lingvistik qurilma hisoblanadi[1]. Bu tizim ilmiy nomlarning universalligini ta'minlagan bo'lsa, xalqona nomlar tilning jonli jarayonlari, metafora, metonimiya, tavsiflash kabi lingvistik hodisalar natijasida vujudga keladi va rivojlanadi. Anna Wierzbicka o'zining semantik tadqiqotlarida turli madaniyatlarda hayvon nomlarining konseptualizatsiyasi va ularning tildagi ifodasi o'rtasidagi bog'liqlikni o'rgangan. Uning ishlari shuni ko'rsatadiki, xalqona nomlar ko'pincha ilmiy tasnifdan ko'ra insonning hayvon bilan bo'lgan munosabati, uning tashqi belgilari yoki xulq-atvoriga oid stereotipik tasavvurlarini aks ettiradi[13]. Korpus lingvistikasi metodlari esa ma'lum bir leksik qatlamning, jumladan, zoonimlarning statistik xususiyatlarini, masalan, so'zlarning chastotasi, birikuvchanligi va strukturaviy modellarini o'rganishga imkon beradi[11]. Bu yondashuv katta hajmdagi nomlar to'plamini obyektiv tahlil qilish va lingvistik qonuniyatlarni aniqlash uchun samaralidir. Aynan ingliz tilidagi sudralib yuruvchilar nomlarining keng ko'lamli lingvistik-statistik tahlili kam o'rganilgan bo'lsa-da, onomastika, leksikologiya va etimologiyaga oid umumiy tadqiqotlar mavjud.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot uchun asos sifatida 379 ta ingliz tilidagi yovvoyi sudralib yuruvchi nomlaridan iborat ro'yxat olindi. Tahlil bir necha bosqichda amalga oshirildi. Avvalo, hayvon nomlari ular ifodalayotgan umumiy turga qarab

tematik guruhlarga ajratildi. Keyinchalik har bir nomning tuzilishi o'rganilib, so'zlar soni hisoblandi. Bu orqali bir so'zli, ikki so'zli va undan ko'p so'zli nomlar soni va ulushi aniqlanib, nomlarning o'rtacha uzunligi hisoblab chiqildi. Bu jarayon ingliz tilidagi zoonimlarni yaratishda qanday sintaktik modellar qo'llanilishini aniqlashga yordam berdi. Shundan so'ng, nomlar tarkibidagi asosiy semantik yukga ega bo'lgan so'zlar, ya'ni asosiy nomlovchi, aniqlovchi yoki sifatlovchi birliklar ajratib olinib, ularning umumiy korpusdagi uchrash chastotasi hisoblandi. Chastotasi eng yuqori bo'lgan leksik birliklar ro'yxati tuzilib, ularning semantik funksiyalari tahlil qilindi. Nomlarning motivatsion xususiyatlari ham o'rganildi. Xususan, geografik joy nomlari orqali hosil bo'lgan zoonimlar hamda hayvonning tashqi ko'rinishi, harakatlari yoki yashash muhiti bilan bog'liq tavsiflovchi birliklar ajratib ko'rsatildi va bu elementlarning nomlashdagi roli tahlil qilindi. Bundan tashqari, har bir nomning bosh harfi aniqlanib, alifbo tartibida ularning taqsimoti o'rganildi. Har bir harfga to'g'ri keladigan nomlar soni hisoblab chiqildi va ularning qo'llanish chastotasi tahlil qilindi. Tahlil natijalari ko'rgazmali bo'lishi jadvallar va grafik vositalardan foydalanildi.

Jadval 2: Sudralib yuruvchi nomlarining so'zlar soni bo'yicha taqsimlanishi

So'zlar Soni	Nomlar Soni	Foiz (%)	Misollar
1 so'zli	10	2.64%	Perentie, Gharial, Tuatara, Cantil, Habu
2 so'zli	178	46.97%	Green Iguana, Nile Monitor, Ball Python
3 so'zli	156	41.16%	Green Sea Turtle, Giant Day Gecko
4 so'zli	31	8.18%	Mwanza Flat-headed Rock Agama
5 so'zli	4	1.05%	Argentine Black and White Tegu
Jami	379	100%	

Tahlil shuni ko'rsatadiki, ingliz tilida sudralib yuruvchilarni nomlashda ikki va uch so'zli sintaktik modellar (jami 88% dan ortiq) eng mahsuldor hisoblanadi. Bu "sifatlovchi + asosiy tur nomi" (Green Iguana) yoki "sifatlovchi + sifatlovchi/aniqlovchi + asosiy tur nomi" (Green Sea Turtle) kabi analitik nomlash usulining ustunligini ko'rsatadi. Bir so'zli nomlar asosan o'ziga xos turlar yoki o'zlashma so'zlar bilan

Tahlil va natijalar. Jami 379 ta sudralib yuruvchi nomi tahlil qilinganda, ularning tematik guruhlar bo'yicha taqsimlanishi quyidagicha ko'rinishga ega bo'ldi:

Eng katta guruhni Ilonlar (Snakes) tashkil etadi. Bu guruhga 160 ta nom to'g'ri kelib, umumiy nomlarning 42.22 foizini qamrab oladi.

Ikkinchi o'rinda Kaltakesaklar (Lizards) guruhi turadi. Ular uchun 130 ta nom aniqlangan bo'lib, bu umumiy sonning 34.30 foiziga tengdir.

Uchinchi yirik guruh Toshbaqalar (Turtles and Tortoises) bo'lib, ularga 65 ta nom (umumiy nomlarning 17.15 foizi) tegishli.

Timsohsimonlar (Crocodilians) guruhi uchun 23 ta nom qayd etilgan, bu esa jami nomlarning 6.07 foizini tashkil qiladi.

Eng kichik guruh Tuatara bo'lib, unga faqat 1 ta nom (0.26%) to'g'ri keldi.

2. Nomlarning strukturaviy tahlili. Nomlarning lingvistik strukturasi ularning tarkibidagi so'zlar soni orqali ifodalanadi.

bog'liq. Nomlarning o'rtacha uzunligi so'zlar soni bo'yicha taxminan 2.63 so'zni tashkil etadi, bu ingliz tilining analitik tabiatiga mos keladi.

3. Eng ko'p uchraydigan so'zlar. Nomlar tarkibidagi leksik birliklarning chastotasi qaysi tushunchalar nomlashda muhim rol o'ynashini ko'rsatadi.

Jadval 3: Sudralib yuruvchi nomlarida eng ko'p uchraydigan so'zlar

So'z	Chastota	Lingvistik Funksiya/Semantika	Misollar
Snake	80+	Asos so'z	Sea Snake, Rat Snake, King Snake
Turtle	50+	Asos so'z	Sea Turtle, Snapping Turtle, Box Turtle
Lizard	40+	Asos so'z	Wall Lizard, Monitor Lizard
Common	20+	Sifatlovchi	Common Snapping Turtle, Common Agama, Common Krait
Black	20+	Sifatlovchi	Black Mamba, Black Rat Snake
Green	20+	Sifatlovchi	Green Sea Turtle, Green Iguana
Eastern	15+	Aniqlovchi	Eastern Box Turtle, Eastern Diamondback Rattlesnake
Red	15+	Sifatlovchi	Red-eared Slider, Red Tegu
Western	10+	Aniqlovchi	Western Diamondback Rattlesnake,
Sea	10+	Aniqlovchi	Sea Turtle, Sea Snake
Spotted	10+	Sifatlovchi	Spotted Turtle, Spotted Python
Horned	10+	Sifatlovchi	Horned Lizard, Saharan Horned Viper
Tree	10+	Aniqlovchi	Emerald Tree Boa, Green Tree Python,
King	8+	Sifatlovchi	King Cobra, King Snake,
Monitor	8+	Asos so'z	Nile Monitor, Savannah Monitor

Ushbu chastotali tahlil ingliz tilida sudralib yuruvchilarni nomlashda leksik stereotiplar mavjudligini ko'rsatadi. Asosiy tematik guruh nomlari eng yuqori chastotaga ega. Shuningdek, ranglar, geografik yo'nalishlar va umumiy tavsiflovchi so'zlar faol nomlash modellarining tarkibiy qismlari sifatida ajralib turadi.

4. Nomlash motivatsiyasi. Ko'plab sudralib yuruvchilar nomlari ularning tarqalgan hududlari yoki kelib chiqish joylariga asoslanadi. Bunday nomlash geografik yoki toponimik motivatsiyaga ega bo'lib, misol tariqasida African, Asian, American, European, Australian, Indian, Galapagos, Chinese, Mexican, Cuban, Malayan, Philippine, Nile, Orinoco, Mississippi kabi atamalarni keltirish mumkin. Bu strategiya turning geografik identifikatsiyasini aniqroq ifodalashga xizmat qiladi. Eng keng tarqalgan nomlash strategiyasi esa tavsifiy, ya'ni deskriptiv motivatsiyadir. Bu usulda hayvonning tashqi ko'rinishi, morfologiyasi, harakati, yashash muhiti yoki metaforik xususiyatlari asosida nom beriladi. Vizual belgilar asosida nomlashda rang yoki naqsh bilan bog'liq so'zlar qo'llaniladi: Green, Black, Red, Black, Red, Brown, Painted, Spotted, Banded, Striped, Checkered, Spectacled, Radiated, Ocellated kabi. Morfologik belgilar asosidagi nomlar hayvonning tuzilishiga oid

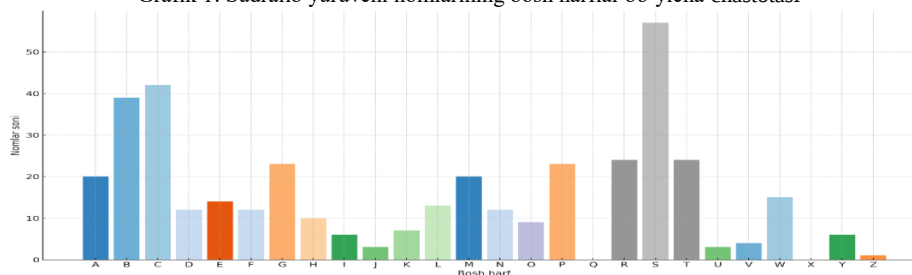
xususiyatlarini bildiradi: Horned, Spiny, Softshell, Smooth, Flat-headed, Big-headed, Leaf-tailed, Fat-tailed, Frilled, Bearded, Keeled, Knobbed, Collared, Girdled, Slender. Hajmga asoslangan nomlar odatda turning kichik yoki katta o'lchamiga ishora qiladi: Giant, Dwarf, Pygmy. Xulq-atvor yoki harakatni ifodalovchi nomlar turning faoliyati yoki harakat tarzini bildiradi: Snapping, Slider, Flying, Racer, Burrowing, Spitting, Sidewinder, Rattlesnake. Turning yashash muhiti va ekologik xususiyatlariga asoslangan nomlar esa quyidagi so'zlar bilan ifodalanadi: Sea, River, Pond, Water, Desert, Sand, Rock, Forest, Tree, Garden, Mountain, Marsh. Bundan tashqari, ba'zi nomlarda metaforik nomlash strategiyasi qo'llanilgan bo'lib, ular turning boshqa hayvonlarga o'xshash xususiyatini ifodalaydi: Leopard Tortoise, Tiger Whiptail, Alligator Lizard, Caiman Lizard, Spider-Man Agama kabi misollar bunga misoldir. Bu motivatsion tahlil shuni ko'rsatadiki, ingliz tilidagi xalqona sudralib yuruvchi nomlari ko'pincha pragmatik xarakterga ega bo'lib, turning eng ko'zga ko'ringan yoki muhim deb hisoblangan belgisini lingvistik jihatdan kodlashga qaratilgan.

5. Bosh harflar tahlili. Nomlarning bosh harflar bo'yicha taqsimlanishi korpusdagi leksikaning fonografik xususiyatlarini ko'rsatadi.

Jadval 4: Sudralib yuruvchi nomlarining bosh harflar bo'yicha taqsimlanishi

Bosh harf	Nomlar soni	Foiz (%)	Bosh harf	Nomlar soni	Foiz (%)
A	20	5.28%	N	12	3.17%
B	39	10.29%	O	9	2.37%
C	42	11.08%	P	23	6.07%
D	12	3.17%	Q	0	0.00%
E	14	3.69%	R	24	6.33%
F	12	3.17%	S	57	15.04%
G	23	6.07%	T	24	6.33%
H	10	2.64%	U	3	0.79%
I	6	1.58%	V	4	1.05%
J	3	0.79%	W	15	3.96%
K	7	1.85%	X	0	0.00%
L	13	3.43%	Y	6	1.58%
M	20	5.28%	Z	1	0.26%
Jami	379	100%			

Grafik 1: Sudralib yuruvchi nomlarining bosh harflar bo'yicha chastotasi

Tahlil natijalariga ko'ra, sudralib yuruvchilar nomlarining bosh harflar bo'yicha taqsimlanishi notekis bo'lib, ayrim harflar yuqori, ayrimlari esa juda past yoki umuman ishlatilmagan. Eng ko'p uchraydigan bosh harflar "S" harfi eng ko'p qo'llanilgan bo'lib, 57 ta nomni tashkil qiladi (15.04%). Bu natija "Snake", "Skink", "Sidewinder", "Slider" kabi keng tarqalgan so'zlar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Yuqori foizda qatnashgan boshqa harflar: "C" (11.08%), "B" (10.29%), "T" va "R" (har biri 6.33%), "P" (6.07%), "G" (6.07%) harflari ko'p ishlatilgan. Bu holat sudralib yuruvchi hayvonlar nomlarida "Caiman", "Crocodile", "Boa", "Python", "Turtle", "Rattlesnake" kabi atamalarining keng tarqalganligidan dalolat beradi. O'rta chastotadagi harflar: "A", "M", "L", "E", "W" kabi harflar o'rtacha darajada uchraydi (3–5.5%). Kam uchraydigan harflar "J", "U", "V", "Y", "I", "K", "Z" harflari kamdan-kam ishlatilgan bo'lib, har biri 1% dan past ulushga ega. Bu ingliz tilidagi sudralib yuruvchilar nomlarining morfologik va fonetik xususiyatlariga bog'liq. Umuman ishlatilmagan harflar "Q" va "X" harflariga boshlanuvchi nomlar korpusda umuman uchramaydi. Bu harflar ingliz tilida juda kam so'zlarning boshida ishlatilishi bilan izohlanadi.

Xulosa. Ushbu lingvistik tadqiqot ingliz tilidagi 379 ta yovvoyi sudralib yuruvchi nomining statistik va strukturaviy-semantik xususiyatlarini tahlil qildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki:

Ingliz tilida sudralib yuruvchilarni nomlashda asosan ikki va uch so'zli analitik tuzilmalar qo'llaniladi.

Nomlashda tavsifiy (rang, naqsh, morfologiya, muhit) va geografik motivatsiya yetakchilik qiladi.

Muayyan leksik birliklar (Snake, Turtle, Lizard, Common, Black, Green va boshqalar) nom yasashda yuqori chastota va mahsuldorlikka ega.

Nomlarning bosh harflar bo'yicha taqsimlanishi ushbu faol leksika bilan bog'liq.

Bu tahlil ingliz tilida sudralib yuruvchilarni nomlash an'analarning asosiy lingvistik mexanizmlarini ochib berdi va lingvistik metodlarning zoonimik leksikani o'rganishdagi samaradorligini ko'rsatdi. Kelgusi tadqiqotlarda ushbu nomlarning etimologiyasini chuqurroq o'rganish, ilmiy va xalqona nomlar o'rtasidagi lingvistik munosabatlarni tahlil qilish yoki boshqa tillardagi zoonimlar bilan qiyosiy lingvistik tadqiqotlar olib borish mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Баскаков Н.А. Введение в изучение тюркских языков. 2-е изд. – Москва: Высшая школа, 1969.
2. Кононов А.Н. Грамматика современного узбекского литературного языка. – Москва-Ленинград: Изд-во АН СССР, 1960.
3. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного. – Москва: Наука, 1973.
4. Толстая С.М. (Ред.). Славянские древности: Этнолингвистический словарь: в 5 т. – Москва: Международные отношения, 1995-2012.
5. Щербак А.М. Очерки по сравнительной морфологии тюркских языков: Имя. – Ленинград: Наука, 1977.
6. Berlin B. Ethnobiological Classification: Principles of Categorization of Plants and Animals in Traditional Societies. – Princeton, NJ: Princeton University Press, 1992.
7. Coates R. Properhood // Language. – 2006. – Vol. 82, № 2. – P. 356–382.
8. Hunn E.S. Tzeltal Folk Zoology: The Classification of Discontinuities in Nature. – New York: Academic Press, 1977.
9. Köhler R., Altmann G., Piotrowski R.G. (Eds.). Quantitative Linguistics: An International Handbook. – Berlin: Walter de Gruyter, 2005.
10. Linnaeus C. Systema Naturae per Regna Tria Naturae, secundum classes, ordines, genera, species, cum characteribus, differentiis, synonymis, locis. Tomus I. Editio decima, reformata. – Holmiae: Laurentii Salvii, 1758.
11. Sinclair J. Corpus, Concordance, Collocation. – Oxford: Oxford University Press, 1991.
12. Wierzbicka A. Semantics: Primes and Universals. – Oxford: Oxford University Press, 1996.